

Gloria Dei suprema lex esto!¹

Канстанцыя Скірмунт

Старажытны лозунг гучаў: “Salus republicae suprema lex esto!” – “Дабро Рэспублікі няхай будзе найвышэйшым законам!”. Гэты лозунг, знешне прыгожы, даваў магчымасць меншасці эксплуатаваць большасць, і наадварот, а паколькі гэта быў *найвышэйшы закон*, то ён лёгка пераўтвараўся ў так званыя “дзяржаўныя інтарэсы” (raison d'état), якія крыўдзілі прыроджаныя маральныя правы асобных індывідаў і сацыяльных груп. Для хрысціянскіх нацый такога лозунгу недастаткова.

У набожнай душы літоўца палаюць чыстыя пачуцці і з яго вуснаў вырываецца магутны вокліч: *Няхай слава Бога будзе найвышэйшым законам!* Толькі ад гэтай нябеснай іскры, з якой ствараецца наш непарушны саюз са Стваральнікам, запальваецца і палае жывым агнём у нашых грудзях “amor patriae”, любоў да Айчыны.

А таму на гэтай любові да Бога мусіць абапірацца наша любоў да Айчыны, і ў гэтай любові да Бога ды Яго законаў павінна згарэць уся фанабэрыстасць нашага эгаізму.

Гэта варта памятаць у момант, калі запал нацыянальнага адраджэння пачынае нас весці недастаткова хрысціянскімі, недастаткова каталіцкімі шляхамі. Паглядзім жа ў глыбіні нашай нацыянальнай душы.

Калі літоўца даследаваць з яго станоўчага боку, то кідаюцца ў вочы дзве рысы, якія залатой ніткай праслізгваюць праз гісторыю нацыі: *рэлігійнасць і абавязковасць*.

У далечыні спрадвечных стагоддзяў, калі нашыя продкі ў цяністых лясных нетрах пад рознымі імёнамі і формамі шанавалі яшчэ невядомага ім Бога-Стваральніка, палілі ў знак сваёй веры святы агонь, прыносілі ахвяры і ва ўсіх сваіх учынках як на вайне, так і ў час міру заклікалі да ўплыву, волі і ўдзелу Боства – ужо тады, у паганскія часы,

¹ Перакладзена паводле: Futurus (1907). *Kartki polityczne ze spraw krajowych poruszonych w prasie wileńskiej 1905–7 r. Przedruki z “Kurjera Litewskiego” i “Vilniaus Žinios”*. Warszawa: Druk. i lit. Jana Cotty, Карусьніца 7: 3–10. Упершыню тэкст надрукаваны па-літоўску ў газеце “Vilniaus žinios” (№235 за 28.09.1905).

вызначылася гэтая характэрная рыса літоўскай нацыі – глыбокая набожнасць, якая вяла да таго, што першы літвін, яшчэ з паліцай у руцэ і пакрыты звярынымі скурамі, адкідаў зброю, падаў ніц, узносіў вочы ўверх і марыў пра такое Боства, да якога ён адчуваў бы сябе прыналежным, і шанаву бы яго на свой капыл.

Калі нарэшце, пасля надзвычайных цяжкасцяў і перашкодаў, наша нацыя звярнулася да хрысціянства, яна пачула ісціну Адкрыцця (Objawienie), паверыла ў сапраўднага Бога і пачала ўслаўляць Яго ў сваіх касцёлах, – тады літоўская набожнасць мусіла выліцца ў новыя праявы, якія пацвярджалі б прыроджаную рэлігійнасць нашай нацыі.

І так адбылося ў рэчаіснасці. Нашыя вялікія Ягайла і Вітаўт самі на роднай мове навучылі народ першай малітве “Ойча наш”, а ў той дзень, калі ля яго ног палеглі адвечныя ворагі Літвы – крыжакі, Ягайла найперш доўга і ў слязах слухаў Святую Імшу.² Княжацкі апякун Літвы³ пагарджае пышнасцю тытула, кленчыць перад зачыненымі дзвярыма віленскіх касцёлаў, прагне і ўдзень і ўночы ўшаноўваць свайго Бога. Біскуп у нейкай ступені набліжае Літву да Святой Зямлі, калі засноўвае стаянкі Кальварыі пад Вільняй, для заспакаення набожнасці як сваёй, так і свайго народу.⁴ Гетман з пашанай нясе ў працэсіі па вуліцах Вільні харугву Святога Казіміра. Жамойты дзеля абароны муроў касцёла праліваюць сваю кроў або часта за апошні грош купляюць яшчэ нядаўна такі дарагі “Złoty Ołtarzyk”.⁵

Вось такая жывая вера нашай нацыі. Сёння, калі наша родная мова адраділася ў пісьменнасці і пасля доўгага змроку заблішчалі першыя

² Паводле “Гісторыі Польшчы” Яна Длугаша, перад пачаткам Грунвальдскай бітвы Ягайла ў слязах выслухаў дзве імшы запар. – *Заўвага перакладчыка.*

³ Маецца на ўвазе святы Казімір, сын Казіміра Ягелончыка, каралевіч польскі і вялікі княжыч літоўскі. Каталіцкі святы, апякун Літвы, у біяграфіі якога такім чынам апісваецца яго набожнасць: “На самым ранку, як толькі адчыняліся дзверы святыні, святы каралевіч ужо кленчыў перад алтаром, з узнесенай душой, у постаці натхнёнай і разам з тым пакорнай і пакутніцкай, і заставаўся ў касцёле, пакуль яго не зачынялі. Тут ён забываўся пра ўсе патрэбы цела: не адчуваў голаду, холаду, стомленасці; быў нібы ў святой зачараванасці, імгненным, але бессмяротным разрыве з целам... Сярод цёмнай ночы зрываўся з пасцелі, тайком выходзіў з пакою, адзін, босы прыбягаў да замкавай святыні і, найчасцей знайшоўшы яе замкнёнай, клаўся ніц перад яе парогам, акрапляў яго слязьмі і ў святым узнясенні малітвы заставаўся да світанку...” Цытуецца паводле: Аляксандр Ярашэвіч. “Святы Казімір у гісторыі і мастацтве”, “Наша вера”, №1, 2002. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

⁴ Кальварыя (ад лац. “calva” – чэрап) – святое месца ў католікаў Рэчы Паспалітай, якое звычайна змяшчалася на пазгорках. Шлях да Кальварыі складаўся з некалькіх дзясяткаў стаянак, ён мусіў нагадваць шлях Боскай Пакуты да Галгофы. Адпаведна Кальварыя мусіла нагадваць Галгофскую гару ля Іерусаліма. Віленская Кальварыя была заснаваная ў другой палове XVII стагоддзя, ініцыятарам чаго стаў віленскі біскуп Юры Белазор, які адмыслова перад гэтым наведаў Святую Зямлю для атрымання неабходнай інфармацыі. – *Заўвага перакладчыка.*

⁵ “Złoty Ołtarzyk” – зборнік малітваў і рэлігійных песняў. – *Заўвага перакладчыка.*

промні вольнасці чалавека, не разарвем жа святой ніткі традыцыі, не перастанем жа быць сабою. Таму ўслаўленне Бога мусіць быць нашай першай мэтай, а ад выканання абавязку няхай не адвернуць нас самыя прыгожыя заклікі і лозунгі, калі іх нельга ўзгадніць са шчыра хрысціянскімі пачуццём і паняццем.

Перадусім няхай не выветрыцца “соль зямлі” – наша духавенства, паколькі яно паклікана даць нам вышэйшыя паняцці над паняццямі выключна свецкімі, яно мусіць прыкладам свяціць нам, як злучаць любоў да нацыі з любоўю да Бога і блізкага.

Сумныя рысы гэтага “выветрывання” праяўляюцца тут і там. Слугі алтара, забыўшыся пра сваё пакліканне, славу сваёй нацыі ставяць над славай і законам Бога.

Некаторыя нашы ксяндзы нецярпліва і гвалтоўна намагаюцца выгнаць польскасць з нашых жамойцкіх і літоўскіх касцёлаў і замяніць яе літоўскасцю, але пры гэтым не бачаць, што гвалтоўныя ўчынкі не могуць абысціся без крыўдаў душы і чалавечага сумлення. Калі ж так дзе-небудзь чыняць з літоўскасцю “ўсепалыкі” (*wszepochlasy*)⁶ і верныя ім ксяндзы, то наш абавязак супрацьстаяць ім з усіх сілаў на сваім шляху, але нельга і самім чыніць падобнае зло.

Нашыя ксяндзы, разам з найвялікшай любоўю да айчыны, мусяць падаваць нам прыклад дысцыплінаванасці, непарушнай падтрымкі ў цяжкіх умовах гэтых дзвюх прынцыповых вартасцяў, якія мы з радасцю ў сэрцы да гэтага часу можам называць нацыянальнымі: *набожнасці і абавязковасці*. Дзеля таго мы святары, і дзеля таго мы літоўцы. Нацыянальную працу ксяндзы могуць злучаць толькі з мудрасцю і цярпліваасцю добрых пастараў.

Урэшце гэтыя дзве падставовыя вартасці з’яўляюцца абавязковымі і для ўсіх нас. Нельга рабіць сабе *бажка* ні з нашай мовы, паколькі гэта быў бы нацыянальны эгаізм, пачварнае аблічча якога мы бачым у гакатызме (*hakatyzm*),⁷ ні са славы і дабрабыту нашай нацыі, бо тут лёгка ўзыйсці на шлях пыхі і матэрыялізму, ідучы якім найбольш магутныя з нас дайшлі да прорвы. Захаванне меры ў нашым абуджаным патрыятызме – гэта надзвычай цяжкая справа, але ж якая вартасць з’яўляецца лёгкай? Калі мы здолеем выканаць гэтае цудоўнае евангелічнае

⁶ Маюцца на ўвазе польскія нацыянальныя дэмакраты (эндэкі), чым галоўным друкаваным органам у 1895–1905 гадах была газета “Przegląd Wszepolski” (“Усяпольскі агляд”). – *Заўвага навуковага рэдактара*.

⁷ Пра Гакату і гакатызм гл. зноску 6 у тэксце Вітольда Жукоўскага. – *Заўвага навуковага рэдактара*.

ўказанне – шукайце спачатку Царства Божае і яго справядлівасці, а ўсе іншае будзе вам дадзена, – то ўбачым надзейна дадзенае багацце, поспех і шчасце нашай нацыі.

Нецярплівыя сярод нас хочуць мець усё адразу і ўсё па-свойму, хоць і са шкодай для любові да бліжняга. Яны хочуць, каб наша літоўская мова гучала адразу ў касцёльных песнях ва ўсёй сваёй філалагічнай чысціні; яны хочуць, каб як мага раней у тых парафіях, дзе большасць літоўцаў, увесці навуку і споведзь толькі па-літоўску, але ж дабро для душ вымагае, каб у мясцовасцях са змяшаным насельніцтвам яны адбываліся і па-польску, паколькі сярод нас ёсць і палякі, і наша шляхта размаўляе па-польску, а яны таксама патрабуюць для сябе духоўнай пажывы ў нашых касцёлах.

Таму ўжо колькі разоў нашыя шавіністы ці фанатыкі дзеля моўных пытанняў баламуцяць набожнасць народу ў касцёле, шкодзяць яго адносінам з пастарамі – бо з набажэнства дзеля Бога яны робяць набажэнства дзеля свайго нацыянальнага эгаізму, і цяжка перадаць усю маральную шкоду, якая праз гэта чыніцца недастаткова моцным асобам.

Нязвычайна для нас гучаць у касцёльных спевах “*masnas, nesmertelnas*” і таму падобныя філалагічныя дзівацтвы. Праўда, не па-свойску гэта гучыць у вушах адукаваных людзей, якія ведаюць, што ў сваёй нацыянальнай мове яны маюць для гэтага ўласныя выразы; але народ, калі браць агулам, яшчэ гэтага не чуе; наша вышэйшая духоўная ўлада занятая найперш справамі духу і зместу набажэнства, а не ўдасканаленнем формы, і толькі паступова ды ў сваю чаргу справа дойдзе і да гэтых паляпшэнняў. Тое, што ў нацыі было занядбанае стагоддзямі, патрабуе большага часу для выпраўлення і выраўноўвання, і толькі юнацкі розум можа патрабаваць раптоўнай змены ў такіх закаранелых стасунках. Тым не менш, спакойная крытыка патрэбная, несумненна, і на гэтай ніве – аднак высмейванне, чаплянне, празмерны пераслед гэтых слоў у касцёльных песнях стварае ўражанне заўчаснага абрывання з расліны лісця, у якім яшчэ захоўваюцца сок і сіла. Гэта не адбываецца без шкоды для расліны. Гвалтоўнае выдаленне выказаў, да якіх, асабліва для старэйшага пакалення, прывязаная хвала Бога, не абыходзіцца без крыўды самога паняцця, таму паспешлівае і неразважлівае выцісканне гэтых слоў ёсць *кепскай і шкоднай працай*. Давайце развіваць нашу старажытную, прыгожую і багатую мову, пісаць на ёй надалей патрэбныя падручнікі. Давайце фармаваць яе ў навуцы і пісьменстве – і тады непатрэбныя выразы самі адпадуць ад

нацыянальнага дрэва як сухое лісце, і тады яно будзе буйна расці, без аніякай шкоды і страты.

Няма сумненеву, што ў Віленскай дыяцэзіі, дзе мешаніна моў найбольшая, наш мудры і добры Пастар⁸ хутка зоймецца літоўскай мовай і запэўніць гэтай старажытнай мове краю, да гэтага часу занябанай у касцёле і семінарскай навуцы, тое месца, якое ёй слушна належыць. Наша нецярплінасць і бестактоўнасць у дзейнасці, у публічным пісьме, можа толькі абцяжарыць працу нашаму Пастару і затрымаць ажыццяўленне справядлівасці. Мы будзем самі ў гэтым вінаватыя. Наадварот, калі мы здолеем паўсюль і заўсёды ў касцёльных стасунках аддаць першынство ўхваленню Бога перад уласным ухваленнем, хай сабе і нацыянальным – тады мы ўзыходзім на адзіна правільны шлях паводзін і захаваем дзве найбольш каштоўныя нацыянальныя вартасці – *падставы нашага развіцця*.

Гэтыя словы я пішу не дзеля палемікі. Я толькі прагну, каб мае браты звярнулі ўвагу на *найважнейшую справу* і вырашылі яе не сярод вэрхалу розных лозунгаў і заклікаў, а ў цішы нацыянальнай душы, паглыбленай у даследаванне сябе і сваіх задач.

⁸ Маецца на ўвазе тагачасны віленскі біскуп Эдвард Роп. – *Заўвага навуковага рэдактара*.